

se hrabro borilo, zaničevaje in preziraje vsako nevarnost in tudi smrtni strah, za domovino: dotle je cvetela, dotle je bila slavna, ugledna, mogočna, trepet sovražnikom. Kedar pa je mehkužnost počela širiti kvarne spašnike; kedar se je poskusilo z najemniki, to je za plačilo najetimi vojščaki v bran se staviti neprijatelju, vse je nastopilo rakovo pot; država je pešala, dokler se ni sevsema razrušila ona država, v kateri solnce ni zašlo, ktera je štela 120 milijonov ljudi.

Bodi mi dovoljeno iz tega velikanskega primera na malem nauk posneti za naš novi slovstveni zavod, za „Matico.“

Národní razumniki so pred tremi leti dali zaupanje nekterim knjižnikom, izvolivši 40 odbornikov, čijih naloga je z zavodom pametno in modro ravnati ter pred vsem pospeševati napredek slovstvenega delovanja za omikanejšo občinstvo. Te možake bi jaz imenoval národne starešine v dušnem oziru. Sveta naloga teh častnikov je na vso moč se potezati za razvoj in razšir slovenskega slovstva; vrh tega pa so tudi sami dolžni delati, zlasti za letopis „Matičin“, ki doslej samo enkrat izhaja, in, drznem se povedati, ne za plačilo (razve, ako bi kateri odbornik bil v tesnih novčnih zadržkih, inachi pa izveden in marljiv pisatelj), nego iz čiste ljubezni za Matico, za zboljšek slovenskih slovstvenih razmer, na korist domovini. Kdor ima in nosi od naroda čast, treba mu je tudi nositi trhe, ktere nalaga zavod, inachi bi lipovi bogovi tudi spolnili mesto v posvečenih gajevih. Moje medlo mnenje je to: vsak odbornik mora delati, to je, pisavati, ali pa, če se pisek spotiče, tvarno roko pomočnico prožiti; ako pa ni v tem ali onem pomočnik, ne dohaja se, da bi le hip ime „Matičin odbornik“ nosil, marveč poberi šila in kopita, pa idi z Bogom! Čudim se*), da je tudi meni kot odborniku „Matica“ prisodila za spise v „Koledar“ počastno darilo, vsaj sem ravno jaz menda lani nasvetoval, naj odborniki brezplačno pišejo sestavke za letopis. Ako me je slovensko razumništvo posadilo med slavne sposobnjake in izvrstne narodnjake, kako bi smel le prebito paro si svojiti za neznatno delo, drobne sestavke; najemnik bi bil, nikakor vreden sin premile mi matere Slovenije, kar si cenim za največo slavo na zemlji. Kaj bi mi moja vrla mati rekla, če bi jim v kaki mali reči postregel, na pr. kupico rujnega vinca ponudil, potem pa plačilo zahteval? Poštenost, pravičnost, prirodna ljubezen bi takega nehvaležneža obsodila v najérnejšo temo. Kedar sinovi delajo ali pomagajo materi za plačilo, srečno sorodna zveza, srečno blagost! Slovenski roditelji pošiljajo sinove v srednja in viša učilišča, da, nasrkavši se znanosti, koristijo narodu, branijo njemu pravice, ali je za njega neprestrašeno zahtevajo. Kako more roj napredovati, če bučelice matici strd odnašajo, namesto da bi prinašale? Ako kdo dela za národní razcvet, na to ga veže dolžnost, svoje dolžnosti pa spolnjevati se dohaja vsakemu umnemu in poštemu človeku, toliko več iskrenemu rodoljubu. Veleoslavno Matičino prvosedništvo ali prvosednikovo namestništvo, vredništvo „Koledarju“ in tajništvo je prošeno**), da odloči v Matičinem imenu, ne v mojem, po-

*) Plačilo za spise, natisnjene v letošnjem „Koledarju“, se je, kakor nam je sl. predsedstvo Matičino povedalo, po odborovem sklepu, storjenem v VI. seji 7. marca l. l. prisodilo vsem pisateljem, kateri niso razločno naznanili, da Matici darujejo svoje sestavke, in to sta storila dva. Vred.

**) Ako Vas nismo napak umeli, v tem spisu darilo Vam prisojeno, darujete Matici. Pravica darovom določevati namen gré pa Matičinemu odboru, in zato predsedstvo Matičino nobene in tudi najmanjše stvari noče samo ob sebi odločiti. Zato se odboru Vaša volja predloži v prihodnji seji, ki se snide konec meseca septembra in se bo gotovo oziral na Vaš predlog. Vred.

dano častno darilo na polovico darovati za Kremplnov spominek in svečanost, na polovico pa za „Koledarje“, kateri se naj pošljejo omikanejšim Prekmurcem; če pa hoče, naj razpiše darilo za kak poveči znanstveni sestavek, ali pa za glediščino igro, na pr. „Prisego koroškega vojvode“ na kamenem prestolu pod Karnutogradom, h čemur bi vendar treba bilo še priložiti kakih 20 gold.

Oznanilo.

Matičine knjige za 1867. leto so razposlane. Gospode poverjenike lepo prosimo, da je kmalu razdelé udom. Pri tej priliki tudi naznanjamo, da se vse dosedanje Matičine knjige pri bukvarjih prodajajo po naslednji ceni:

1. Zgodovina slov. národa po 60 kr.
2. Vojvodstvo kranjsko po 40 kr.
3. Vojvodstvo koroško po 34 kr.
4. Národní koledar z letopisom za 1867. l. 80 kr.
5. Štirje letni časi po 1 gold.
6. Rudninoslovje (mineralogija) po 40 kr.
7. Národní koledar z letopisom za 1868. l. 80 kr.
8. Slovnica českega jezika po 70 kr.

Kdor pri Matici ob enem kupi najmanj pet iztisov ktere imenovane knjige, ta je dobí po ceni, po kateri se prepuščajo bukvarjem. To veljá tudi dijakom.

Iz odbora Matice slovenske v Ljubljani 27. avgusta 1867.

Dr. L. Vončina,

1. predsednikov namestnik.

A. Lésar,

tajnik in odbornik.

Šolske stvari.

Šolska sporočila letošnjega leta.

5. Niža gimnazija v Kranji.

Njeno sporočilo je čisto nemško, menda prav zato, ker so učenci — 83 jih je bilo konec leta — čisto vsi Slovenci, kakor beremo na 21. strani tega sporočila. Vvodni sestavek je zgodovinskega obsega ter ima naslov: „Ueber die Theilnahme der englischen und französischen Könige an den Kämpfen zwischen den Welfen und Hohenstaufen“, spisal ga je g. prof. Dominkuš. — Ali je priimek gosp. šolskega svetovalca Jarca v vseh razposlanih sporočilih na 22. strani s svinčnikom popravljen v Jarz, ali le v našem, tega ne vemo. Škoda za trud!

6. Viša gimnazija v Celji.

Program te gimnazije je priobčil nemšk in slovensk spis; nemškemu je naslov: „Sofokles' religiöse und sittliche Gedanken“, v slovenskem pa gosp. Mih. Žolgar razlaga „slovensko sklanjo.“ — Podučevala je 225 Slovencev, 75 Nemcev in 4 Hrvate. — Podporno društvo je za učence prejelo 59 gold. 69 kr.; izdalo pa le 38 gold. 60 kr. in od te male podpore je treba odščipniti še 12 gold., ktere je prejel šolski sluga za svoja opravila (!), tako da so ubogi dijaki prejeli le 26 gold. 60 kr. podpore.

7. Viša gimnazija v Trstu.

Ta priobčuje dolg nemšk spis: „über das Wesen des Lichtes und des Schalles“ in kratek lašk: „storia letteraria della novella in Italia.“ Štela je 100 laških, 88 nemških in 33 slovenskih učencev, po veri 192 katolikov, 12 akatolikov in 17 izraelitov. Slovenščine se je učilo 42 učencev v treh oddelkih po 2 uri na teden; učitelj jim je bil g. Franjo Cegnar. Vidi se, da so slovenščini tri — posebne mize pogrnjene.

8. Novomeska gimnazija.

V njem nam slavnoznani prof. gosp. o. Ladislav Hrovat podaja nauk o rabi „enklitek“, ktere gosp. Svetec imenuje breznaglasnice (o. Ladislav je krščuje za „naslonjenke“) pod naslovom: „pravila za pisavo.“ Ta nauk pojasnuje mnogo mnogo izgledov. Priporočamo ga vsem jezikoslovcem in pisateljem slovenskim. O. Ladislav piše „Domovini“, „da je dal nekoliko iztisov teh pravil posebej natisniti ter da želi, da bi si jih zlasti mladi duhovni v semeniščih naročili, da bodo pridige pravilne in da se ljudje navzamejo pravega slovenskega duha.“

Učencev je konec leta imela ta gimnazija 200 in tri privatiste. Med učenci je bilo 199 Slovencev, 3 Hrvatje in 6 Nemcev! Evo! gimnazija čisto slovenska. Pisava slovenskih priimkov in krajev je, kakor vselej, tudi letos pravilna, to je, čisto slovenska.

Zgodovinske stvari.

B a t o ,

znamenovanje za najvišega glavarja pri nekdanjih Panonih.

Spisal Davorin Trstenjak.

„Antiquam exquirite matrem“
P. Virgilius Maro.

Appian („*Illyr.*“ 22) piše, da panonski zleženiki (indigenae, eingeborne) ne živijo po mestih, temoč po pristavah ali vesih v rodbinah (zadrugah, „cognationes“), to je, da ena cela rodbina v eni vesi prebiva. Tudi piše, da nimajo občnih večnic za zbirališče in ni občnih glavarjev, kateri bi nižim zapovedovali.

Kdo v tem popisu na prvi pogled ne spozna demokratske in patriarhalne ustave starih Slovanov?

Appian piše dalje, da so Panoni znali 100.000 bojnikov na noge spraviti, vendar je to vsigdar težko šlo, ker jim je manjkalo občega poglavarja. Rayno tako popisuje Prokop Ante in Slovene, rekši: „Čez Ante in Slovene ne vlada en edini poglavar, temoč iz prvih časov imajo ljudovlado „ἐν δημοκρατία.“ (*Bellum goth.* III. 498.) „in populari imperio vitam agunt.“

Glava rodbine je bil očák, in zemljišče, na katerem je s svojimi prebivali, zvalo se je — očina. Kedar je oče že bil prestar ali preslab za vladanje ali pa je umrl, tedaj si je rodbina v eno združena iz svojega kroga izvolila starosto ali bata,* in pod njegovo upravo je ostala na gospodarstvu dedov svojih, in zato se je gospodarstvo velelo dedina ali batjina — bačina.

Iz tega patriarhalnega skupživljenja se razjasnuje, da mnogo vesi nosi imena po svojem lastniku, na priliko: Radoslavci, Bodislavci, Budišovci, Dragotinci, Vidanci, Frankovci, Ivankovci, Vlastomirci, Radomirci, Drakonci, Bučkovci, Trebegojci, Berkovci, Okoslavci itd. po Radoslavu, Bodislavu, Dragotinu, Vidanu, Franku, Ivanku, Vlastimiru, Radomiru, Bučku, Budeši, Trebegoju, Berku, Okoslavu itd. Ker se vesi s takimi imeni največ najde zunaj Hrvatske, Slavonije, Srbije, Bosne itd., med Ščavničarji in murskimi Polanci, je to znamenje, da se je tam patriarhalno življenje najdalje obdržalo. Med korotanskimi Slovenci takošnih znamenovanj za vesi ni najti; germanski fevdalizem je že zgodaj praslovensko upravo pokončal. Opominja na to rodbinsko življenje še dan danes navadno klicanje vsakega veččana: stric, teta, kume itd.

Dedine in občine so se združile, kedar jim je žugal sovražnik; povelitelj tega združenega večega okroga je bil župan. Že Prokop takošnega združenja omenja: „utilitates et damna apud ipsos in commune vocari solent.“ Konstant. Porphyrog. (de adm. imp. c. 29) župane imenuje „senes“ — starce, staroste. Staroste so ravnali tudi z bogoslužbo in se veleli za tega del knezi, to je: znajoči. V besedi knez v pomenu = kuning, še vidimo prvo stopinjo glasnika, kateri se je v sanskritu omehčal v dž v slov. z. To vidimo tudi v besedi: človek iz klovek iz korenike klu = slu, sansk. cru; toda: človek = slovek, der Sprechende, redende ali pa: percipiens, der Vernehmende.

Ena najimenitnejših rodbin v stari Panonii so bili Brevci. Gotovo so ime dobili po glavarju rodbine, ki se je imenoval Brevko. Prebivali so kraj Save, ker Plinij piše: „Savus per Colapianos et Breucos fluit.“ Ptolomaj jih stavlja pod Noričane, ter so bili njihovi sosedje. Njihovo poglavitno mesto je bilo: Sisek (Siscia*), ktero Appian: „horreum bellorum contra Dacos“ imenuje. Horreum pomenja: škeden, žitnica, Kornhaus, Magazin, Brodhaus, „horreum Cereris“ (Colum.); in to še je Sisek danes, zato je že Šafarik imé tolmačil skoz: съскръ, arca, Kasten (*Abkunft der Slaw. str.* 176). Razun ljudstva so v tem mestu tudi živeli: „primores“ (Dio Cassij: ἀπο των δυνάτων), gotovo se pod njimi imajo zastopiti: lehovje, ker te nemški letopisci tolmačijo skoz: nobiles primi ordinis, primores. Vesničari, občani, seljaki so le okoli mesta stanovali, in le ob času vojske so se v mestih zbirali za obrambo grada.

Brevko utegne pomenjati to kar bravko, Aries, der Widder, prav naravno ime za načelnika rodbine, ktera še se je zraven tega pečala z rejo goved in ovac. Današnji stanovniki med Savo in Kolpo se velijo Brajci, ker av = aj, primeri zavec in zajec, Ladislaj in Ladislav. Ta rodbina je bila zelo velika, ker še pod Rimljanom so postavili osem kohort na noge. Brevške kohorte so bile v posadki kraj reke Rhéna in v današnji Bavarii, kjer so boginji Noreji in bogu Sedatu postavili spominek.

Ako Sedatus ni polatinčeno ime, tedaj tudi v slovenščini dobimo naravno razlago. V Leskovci blizo Krškega je tudi spomenik: „Sedato augusto sacrum.“ Božanstvo s perotnicama na hrbtu drži v roki gromsko kroglo in frečo (Schleuder, funda), pred njim se pa vidi lok podoben mavrici ali božjemu stolcu; bil je tedaj Sedat bog bliska in groma in ko takošnemu se lepo prileže ime: sedat = sivkast, graulich, canus. V staroslovenščini: sêd, canus, πολιος, weisslich, grau, alt. Bog groma in bliska pa se pri vseh narodih imenuje starec, sivec, ded. Sufiks at je tudi slovensk, primeri: rogat itd. Svojega glavarja so Brevci na čelo v boji z Rimljani postavili in izraz za glavarja bil jim je: „bato, tudi batjo, ker Svetoni piše: „contra Bationem.“ Vuk ima: bato, pater, oče, ruski batjuško, Vätterchen, moravski: batja, načelnik pastirjev, slovaški: bat'o, bat'a = batjo = batja, oče; od njih so prijeli Magjari batya, oče, Rumuni batsi, oče, Medjimurci govore: batja izgovori: baća, tj, é pa je v bolgarščini št, zato najdemo: bašta, oče, baština = batjina, hereditas. Dio Cassij piše, da so se panonski Brevci pod svojim batom vzdignili, tako Bato ni osebno, temoč dostojanstveno ime. Strabo sam piše: „Gentes Panonnum sunt..... quorum dux Bato, alique minores et obscuriores conventus.“ Saj Panoni niso bili Reuss-Schleutzani, pri kte-

*) Glej obširniše: Jireček „Slov. prav.“ 66, Dudik 364. Palacky 189.

*) Siscia ima tudi priimek: Variana Siscia, menda zato, ker je bila varjena — munita urbs. Pis.